

Turizm Akademik Dergisi

Tourism Academic Journal

www.turizmakademik.com

Çevre Paradigmalarının Turizme Yansımaları*

Dönüş ÇİÇEK**a

^a Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Meslek Yüksekokulu, Eskişehir, E- posta: dcicek@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3690-4442

Öz

Turizm sosyal, ekonomik, politik ve çevre gibi alanları etkileyen ve bu alanlardan etkilenen bir sektördür. Bu alanlarda gerçekleşen paradigma değişimleri turizm alanına da yansımaktadır. Bu çalışma, çevre paradigmalarının turizme olan yansımalarının değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma, son yıllarda ortaya atılan doğal çevre ve sürdürülebilirlikle ilgili yaklaşımlara toplu bir bakış açısı sunması, turizmde doğal çevreyle ilgili dönemsel gelişmelere dikkat çekmesi bakımından önemlidir. Kavramsal olarak hazırlanan bu çalışmada alanyazın taraması kullanılmıştır. Öncelikle dönemsel çevre paradigmaları taranmış, sonrasında bu paradigmalar ile turizm arasındaki paralel gelişmeler yorumlayıcı yaklaşımla değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, çevre paradigmalarında yaşanan değişimlerin turizm üzerinde etkili olduğu, farklı dönemlerdeki gelişmelerin sektörü yönlendirdiği ve turizmin temel dinamiklerini şekillendirdiği görülmüştür. Bu bağlamda, insanı üstün gören paradigmadan beslenen endüstri egemen paradigmanın kitle turizminin gelişmesinde ve turizm sektörünün büyümesinde etkili olduğu, sonuçları itibarıyla de turizm ve çevre arasında ön bilinçlenmeye zemin hazırladığı söylenebilir. Yeni ekolojik paradigmanın ise çevre konusunda bilinçli döneme geçilmesini sağladığı, sürdürülebilir turizm felsefesi, doğa temelli turizm, sıfır-düşük karbonlu turizm, aşırı turizm, yavaş seyahat gibi turizm anlayışlarının ortaya çıkmasına kaynaklık ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İnsan Merkezilik, Yeni Ekolojik Paradigma, Turizm.

Reflections of Environmental Paradigms on Tourism

Abstract

Tourism is an industry which affects and also affected by social, economic, political and environmental issues. Paradigm shifts occurred at these issues also reflects tourism. The aim of this study is to investigate the reflections of natural environmental paradigms upon tourism. The importance of this article derives from holistic point of view related to recent paradigms on natural environment and sustainability. Literature review model utilized for qualitative research. Hence, periodic environmental paradigms reviewed. Thereafter, parallel developments between these paradigms and tourism are evaluated in an explicative approach. In this conceptual research, primarily periodical environmental paradigms reviewed and thereafter parallel developments between these paradigms and tourism are evaluated in an explicative approach. Results of this study show that paradigm shifts are influential on tourism industry, developments on different periods leading industry and fundamental dynamics of tourism. Industry centered paradigm which appreciate human superiorly boosts mass tourism that establish a ground for awareness between tourism and environment. Reflections of the new ecological paradigm on revealed new advances as sustainable tourism philosophy, nature-based tourism, low emission tourism, overtourism and slow travelling..

Keywords: Anthropocentrism, New Ecological Paradigm, Tourism.

JEL CODE: Z32, Q00

Makalenin Geçmişi:

Gönderim Tarihi : 28.01.2021

Birinci Düzeltme : 11.03.2021

İkinci Düzeltme : 16. 04. 2021

Kabul : 16.06.2021

Makale Türü : Derleme Makalesi

Çiçek, D. (2021). Çevre Paradigmalarının Turizme Yansımaları, Turizm Akademik Dergisi, 8 (2), 75-88.

* Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır

** Sorumlu yazar e-posta: dcicek@anadolu.edu.tr

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu tarafından “değerler dizisi” olarak tanımlanan paradigma kavramı, bilim çevresine belirli bir zaman dilimi için geçerli olan, evrensel olarak kabul edilmiş bilimsel model olarak açıklanabilir (Kuhn, 1996). Toplumsal alanda yaşanan gelişmeler bilinen gerçekliklerin değişmesine bu değişim de paradigma değişimine neden olur. Eski paradigmadan yeni paradigmaya geçiş arasında bir etkileşim ve dönüşüm süreci başlar. Dönüşüm sürecinin yaşandığı bu dönem “paradigma değişim dönemi” olarak görülebilir (Dicleli, 2014). Fiziksel ihtiyaçlarını doğadan karşılamak zorunda olan insanın doğa ile olan ilişkisi incelendiğinde farklı paradigma değişim dönemlerinin olduğu söylenebilir. Doğan (2003) insan ve doğa ilişkisindeki bu paradigma değişim dönemlerini “bilinçsiz dönem”, “ön bilinçlenme dönemi”, “bilinçli oluş dönemi” olmak üzere üç aşamada değerlendirmektedir.

Doğayla sürekli etkileşimde olan insan doğaya karşı çeşitli duygular beslemiş, bu duyguların biri de koruma duygusu olmuştur. İnsan ruhundaki koruma duygusunun bilinçlenmiş bir düşünce şeklinde ortaya çıkması “çevrecilik” anlayışının doğmasını sağlamıştır (Bayer, 1990). Tarihsel süreçte bugünkü anlamda olmasa da çevre koruma konusunda bazı uygulamaların yapıldığı söylenebilir (Yücel & Babuş, 2005). Ancak konunun bilimsel çalışmalara yansması 19. yüzyılın sonlarına rastlar. Bu bağlamda insan ve çevre arasındaki ilişkinin tarihsel sürecine bakıldığında, çevreci akımlar farklı kavramlarla ifade edilse de genellikle “insan merkezli” anlayıştan “doğa merkezli” anlayışa doğru bir paradigma değişiminden söz edilebilir. İnsanı üstün gören paradigma (*anthropocentrism*) doğanın insan mutluluğu için var olduğu düşüncesine dayanır. Catton ve Dunlap (1978) tarafından geliştirilen doğa (çevre) merkezli (*ecocentrism*) başka bir ifadeyle “yeni ekolojik paradigma”, doğanın kendi başına var olma hakkı olduğunu, doğayı korumanın hem insanların kaliteli bir yaşam sürmeleri hem de insan dışında kalan diğer canlıların varlıklarını devam ettirebilmeleri için gerekli olduğunu vurgular (Eryılmaz, 2017; Tuna, 2018).

Çevre paradigmaları doğal ve toplumsal çevreyle ilgili bilgi ve deneyim birikimlerini sunarken, aynı zamanda yaşanan birçok değişimlere de nedensellik getirmektedir. Bu değişim alanları ekonomik ve toplumsal alanlar olduğu gibi sosyal ve kültürel alanlar da olabilmektedir. Ancak bakıldığında çevre paradigmalarının genellikle doğal çevreyle ilişkili olduğu görülür. Turizm bu tür değişimlerden hızla etkilenen esnek ve kırılgan bir alan olarak dikkat çeker. Turizm için çevre bir kısıtlama değil, bir kaynak ve bir fırsat olmakla birlikte turizm ve çevre sadece birbiriyle ilişkili değil, birbirine bağlıdır (Pigram, 1980). Bu ne-

denle yaşanan gelişmelerin turizmin dokusunda ve gidişatında bazı değişiklikler yapması kaçınılmazdır. Birçok doğal güzelliğin ve zenginliğin sergilendiği bu alanda, çevre yaklaşımlarının bilinmesi, bugün gelinen noktadaki aşırılığı ya da koruma-kullanma dengesinin sağlanmasındaki zorunluluğu açıklayabilecektir. Böyle bakıldığında çevre paradigmaları yanında, turizm paradigmalarının da bu bağlamda elden geçirilmesi, ilgili alan yazındaki gelişmelerin derlenmesi konuya bir derinlik ve disiplinlerarası nitelik sağlaması açısından önemlidir. Alanyazında turizmin gelişimini farklı paradigmlar çerçevesinde değerlendiren çalışmalar bulunmaktadır (Hall, 2010; Karamustafa & Örnek, 2019; Kozak, Evren & Çakır, 2013; Li & Petrick, 2008; Tribe, Dann & Jamal, 2015). Turizm araştırmalarının ve turizm bilgisinin kronolojisini ortaya koyan Jafari (1990) bu araştırmaları dört platformda (savunmacı, uyarıcı, uyarlamacı, bilgiye dayalı) toplamıştır. Turizm paradigmalarını tarihsel süreç içinde ele alan Kozak ve ark. (2013), toplumsal yapı, üretim şekilleri, teknolojiye ilerlemeler ve sektördeki pazar yapısı açısından “modern öncesi”, “modern” ve “post-modern” paradigmlarla açıklamışlardır. Karamustafa & Örnek (2019) turizmin gelişimini “modernite” ve “postmodernite” olguları kapsamında incelemişlerdir.

Bu çalışmanın amacı çevreyle ilgili dönem paradigmalarının turizme olan yansımalarını incelemektir. Alanyazındaki araştırmaların incelenerek hazırlandığı bu kavramsal çalışmada; “dönemsel paradigmlar nelerdir?” ve “paradigmların turizm alanında yaşanan gelişmelere yansımaları nasıldır?” sorularına cevap aranmıştır. Çalışma sürecinde ilk olarak çalışmaya ilişkin oluşturulan sorular çerçevesinde çeşitli anahtar sözcükler (çevre koruma, çevre paradigmaları, insan merkezli paradigma, yeni ekolojik paradigma, turizmin gelişimi) belirlenmiştir. Bu anahtar sözcükler kullanılarak (Türkçe ve İngilizce) veri tabanlarında ve arama motorlarında tarama yapılmış ayrıca konuyla ilgili kitaplara (ders, araştırma, ansiklopedi) ulaşılmıştır. Daha sonra ulaşılan çalışmalar sentezlenerek çıkarımlar yapılmıştır. Bu bağlamda “insan merkezli”, anlayıştan “doğa merkezli” anlayışa doğru bir paradigma değişimi olduğu görülmüş ve araştırma bu akışa göre tasarlanmıştır. Çalışmada, öncelikle bu paradigmların hangi toplumsal ve ekonomik gerekçelerle ortaya koyulduğu açıklanmış, sonrasında paradigmların turizm bağlamındaki yansımalarına bakılmıştır. “İnsanı Üstün Gören Paradigma”, “Endüstri Egemen (Modernleşme) Paradigma” ve “Yeni Ekolojik Paradigma” yol gösterici paradigmlar olarak ele alınmış, bu paradigmlar ile turizm arasındaki gelişmeler yorumlayıcı yaklaşımla değerlendirilmiştir. Çalışma, son yıllarda ortaya atılan doğal çevre ile ilgili yaklaşımlara dayanak olacak toplu bir bakış açısı sunması yanında, turizm ile doğal çevre arasında gelişen farklı bakış açılarını dönemsel olarak

ortaya koymasına bakımından önemli görülmektedir. Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

İNSANI ÜSTÜN GÖREN PARADİGMA

İnsan ve doğa ilişkisi insanın var olduğu zamandan günümüze süregelen bir durumdur. Avcı-toplayıcı toplumlarda, insanlar yaşamlarını doğal çevrede hazır halde buldukları besinleri tüketerek devam ettirdiklerinden insan ve doğal çevre arasındaki ilişkinin doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir. İnsanın çevreyi denetlemesi ve ona şekil vermesi yerleşik tarım toplumuna geçiş süreciyle başlar. Tarım toplumunun ileri aşamasında ise sahip olunan bilgi ve teknik donanım insanı çevre üzerinde daha fazla güç sahibi yapar. Böylece insan ve doğa arasındaki ilişki değişmeye insanın doğadan üstün olduğu düşüncesi kendini hissettirmeye başlar (Özerkmen, 2002). Endüstri Devrimi ile birlikte ortaya çıkan endüstriyel toplumlarda ise bu düşünce bir adım daha ileri taşınır ve insanın doğaya egemen olduğu anlayışı yaygınlık kazanır (Catton & Dunlap, 1980). İnsanın merkezde olduğu ve ölçünün insan olduğu bu çevre paradigmasının gelişmesinde; Aydınlanma, Endüstri Devrimi ve İlerleme düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir (Eryılmaz, 2017).

İlkçağ filozoflarındaki doğayı anlama anlayışı, 17. yüzyılda bilimde gerçekleşen ilerlemelerle birlikte değişerek, insanın merkezde olduğu ve ölçünün insan olduğu yeni doğa anlayışının oluşmasına neden olur (Çakar, 2013). Bacon ve Descartes gibi bilim insanlarının görüşleri ile desteklenen bu paradigmanın temelinde insanların diğer bütün canlılardan farklı olduğu, tüm insan davranışlarının kültür ve özgür irade tarafından kontrol edildiği, var olan sorunların insan becerisi ve teknolojiyle çözülebileceği bulunur (Oxford Reference, 2021). İnsanın kendisini ve çevresini algılamasında değişikliğe neden olan bu paradigma mekanik bir doğa anlayışına yol açar (Gül, 2013). Bilimsel gelişmelere dayanan ve orta çağ skolastik dünya görüşünü etkileyen mekanist anlayışta dünya, atomlardan oluşan bir makine gibidir ve düzenli hareket eden kapalı bir sistemdir (Çakar, 2013). Dolayısıyla bu sistemde yer alan doğa da bir makine gibi görülmekte (Zengin, 2019), insanın doğa üzerindeki egemenliği akılcı sebeplere dayandırılmaktadır (Çakar, 2013). Bu anlayış doğanın insanın kullanımına açık ve sınırsız bir alan olarak algılanmasına neden olur. İnsanı üstün gören paradigmada insan her şeyin merkezidir ve insan değerleri önemlidir. Kayan (2018) sosyal bilimci olan Fukuyama'nın bu durumu "*İnsan, tek özgür olan kendisi olduğu için, doğadaki her şeye üstün olan bir onura sahiptir. İnsanın davranışları için kendisinden başka bir neden yoktur*" şeklinde açıkladığını belirtir (Fukuyama, 2015, Akt.: Kayan, 2018: 485). Dolayısıyla insanın do-

ğadan üstün görüldüğü bu paradigmanın çıkar ilişkisine dayandığı söylenebilir (Kılıç, 2006).

Catton ve Dunlap'a (1980) göre insanı üstün gören paradigmanın bazı belirleyici özellikleri bulunmaktadır. Öncelikle insanların genetik ve kültürel mirasa sahip olma özelliği, onları dünya üzerindeki tüm varlıklardan farklı kılar ve insanı her şey üzerinde belirleyici bir konuma getirir. Kültürel birikim sonucunda ilerleme sınırsızdır ve her sorunun mutlak bir çözümü bulunur. Diğer taraftan insan ilişkilerinde fiziksel ve biyolojik çevre yetersizdir, bu ilişkilerin temel belirleyicileri teknoloji ve toplumsal-kültürel faktörlerdir. Dolayısıyla insan ilişkilerinin kritik çevresini toplumsal ve kültürel çevre oluşturur (Eryılmaz, 2017).

Doğal çevre paradigmasının turizme yansımalarının anlaşılması için öncelikle turizmin tarihsel sürecinde doğayla olan ilişkisine bakmak gerekir. Turizm olgusunun ne zaman başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte (Yeoman, 2008) tarih boyunca insanların değişik nedenlerle seyahat ettikleri bilinmektedir. Çevreyle etkileşimi zorunlu kılan ancak çevre koruma konusunda henüz bilinçlenmenin olmadığı ilk dönemlerde seyahat nedenleri genellikle ticaret, sağlık ve din temellidir. Olimpiyat Oyunlarına, Piramitlere ve kaplıcalara yönelik olan bu seyahatler, ulaşımdaki gelişmelerle birlikte yaygınlık kazanır. Sağlık amacıyla; Asklepion (Bergama) Agamemnon (İzmir), Hierapolis (Pamukkale) gibi kaplıcalara, Pompei'deki yazlıklara elit kesimin katıldığı seyahatler yapılır. Ancak bu seyahatler yoğunluğun yaşanmadığı etkinliklerden ibarettir (Kozak & Bahçe, 2009).

Batı açısından dünyanın keşfedildiği ve doğanın fethedildiği bir dönemin başlangıcı olarak değerlendirilen Rönesans (Kahvecioğlu, 2004), seyahatin yeniden doğmasında, doğal güzelliklerin farkına varılmasında etkili olur. Bu gelişmeyle birlikte "doğa" ele alınan temel konulardan biri haline gelir. Diğer taraftan doğal varlık olan termal kaynakların sağlık üzerindeki olumlu etkilerinin farkındalığı ve bu kaynakların taşıdığı çekim gücü, dönemin sanatçılarının ve düşünürlerinin bu kaynaklara sahip yerlere gitmelerine, eserlerini bu merkezlerde sergilemelerine neden olur (Eralp, 1983). Dolayısıyla bu dönemin seyahat motivasyonu, gezginler tarafından romantik bir anlam taşıyan seyirlik manzaralar olan "doğa" (Urry, 2009) ve sağlık amacıyla kullanılan "doğal kaynaklardır". Başka bir ifadeyle doğal kaynaklar turizm için bir çekicilik unsuru ve seyahat nedenidir.

Bilimsel anlamda ilerlemeler, doğal kaynakların keşfini, bu kaynakların işlenmesi de Endüstri Devrimi'nin doğmasını sağlar. Böylece hammaddenin elde edilmesi ve dönüştürülmesi kolaylaşır ve endüstriyel değişim başlar (Montagna, 1981). Tarımın egemen

olduğu, sınırlı üretim ve tüketimin gerçekleştiği kasabalarda fabrikalar kurulur. Bu fabrikalarda işgücü talebinin oluşması, insanın tarımdan dolayısıyla doğadan kopma sürecini başlatır. Böylece doğal çevreden bağımsız modern toplum düşüncesi yaygınlık kazanır (Konak, 2010) ve doğa üretimin bir parçası haline gelir (Zengin, 2019). İnsanı üstün gören paradigma anlayışının temelinde yer alan Endüstri Devrimi aynı zamanda, turizm olgusunun günümüzdeki anlamına ulaşmasını sağlayan bir gelişmedir. Turizm üzerinde direkt etkilerde bulunan bu devrim sonucunda sektörde birçok değişiklik yaşanır. Ulaşımında yaşanan gelişmeler ile seyahat olanakları ucuzlar, seyahatler görece daha kolay olur. Böylece sadece elitler değil halktan kişiler de seyahat etmeye başlar. Özellikle deniz kenarındaki tatil bölgelerine ve büyük şehirlere seyahat etmeyi olanaklı kılan bu gelişmeler turizmde kitlesel hareketliliği başlatır (Demirtaş, 2011). Yine bu dönemde uzak yerlere toplu bir şekilde seyahat etmeyi olanaklı kılan ilk organize turun düzenlenmesi kitle turizminin doğuşuna zemin hazırlar. Geliri yüksek, iyi eğitim görmüş bir orta sınıfın oluştuğu bu dönemde insanlar, çalışmanın verdiği yorgunluktan, şehirlerin gürültü ve kalabalığından uzaklaşmak isteğiyle doğal güzelliklere sahip, dindendirici ve eğlendirici özellikleri olan, daha sakin kıyı bölgelerine seyahat etmeye başlar (Kozak ve ark., 2013; Urry, 2009). Kıyı bölgelere seyahatleri artıran bir diğer neden insanların deniz banyosunu sağlıklı bir aktivite olarak görmeleridir. Bu durum deniz banyosunu bir eğlence aktivitesine dönüştürerek bir turistik ürün olarak pazarlanmasını sağlayacak şartları oluşturur (Urry, 2009). Tıbbi ve sosyal uygulamadaki bu paradigma değişimi dinlenme ihtiyacını karşılamak üzere kıyı bölgelerinde turist hareketliliğinin yoğunlaşmasına neden olur (Carles & Costa, 2019). Yoğunlaşan talebe cevap vermek için “doğa” turizm aracılığıyla insana hizmet etmek üzere düzenlenir. Bu düzenlemeler, çekiciliklere sahip yerlerin plaj ve kaplıca şehirlerine dönüşme sürecini başlatır. Örneğin, İngiltere'nin Manş deniz kıyıları tatil merkezleri haline gelir, Fransa'da kaplıca şehirleri kurulur (Roney, 2011), Akdeniz kıyılarındaki kumsalların olduğu bölgeler plaj şehirlerine dönüşür (Urry, 2009). Böylece doğal bir kaynak olan “deniz” seyahatin nedeni turizmin bir ögesi olur. Bu gelişmeler turizmin doğa üzerindeki değişimlerini başlatır ancak değişim hissedilebilecek ölçüde değildir.

Doğanın insanın kullanımı için var olduğu varsayımına dayalı insanı üstün gören paradigmanın şekillendiği bu dönemde turizm doğaya şekil veren ve onu insanın hizmetine sunan yeni bir sektördür. Her ne kadar insanın doğaya egemen olduğu düşüncesi güçlenmiş olsa da Çakar'ın (2013) belirttiği gibi insanlık bu egemenliği tamamlayabilecek yeterlilikte bir ekonomik sisteme ve teknolojiye tam anlamıyla sahip değildir. Doğa bu dönemde turizm açısından romantik bir kavram ola-

rak ele alınmakta ve daha çok estetik özellikleriyle değer kazanmakta, insanların keyfini sürdürebilecekleri alanlardan öteye tanımlanmamaktadır (Bayer, 1990). İnsanı üstün gören paradigma, doğanın turizm aracılığıyla insan kullanımına açılmasını, “denizin” bir turistik ürün olarak pazarlanmasını, kıyı kentlerin turizm kentlerine dönüşmesini kısaca kitle turizminin hazırlayıcılarının ortaya çıkmasını sağlar. Turizmin dinlenme ve doğa temelli olduğu bu gelişim sürecinde insan çevresinde gerçekleşen değişimlerin ilerde kendisine nasıl yansıtacağına bilincinde değildir (Doğan, 2003).

ENDÜSTRİ EGEMEN (MODERNLEŞME) PARADİGMA

Modernleşme, gelişmekte olan toplumların batıdaki gelişmeleri hedef alarak bunları benimsemek ve bu toplumlarının geçtiği benzer aşamalardan ilerlemek zorunda oldukları anlayışından hareketle oluşturulan bir yaklaşımdır (Inozemtsev & Remarchuk, 2019; Roney, 2011). Bu yaklaşımın özünde teknolojinin gelişmesiyle başarılan ekonomik büyümenin sınırsızlığına olan inanç bulunur (Kahvecioğlu, 2004). Ekonomik büyümenin sınırsızlığına olan bu inanç, kaynakların başka bir ifadeyle doğanın insana sunabileceklerinin sınırsız olduğu varsayımına dayanır. Bu varsayımın birlikte sınırsız ilerleme düşüncesi, sınırsız ekonomik büyüme düşüncesine dönüşerek doğanın bilinçsiz bir şekilde kullanılmasına aracılık eder (Kahvecioğlu, 2004). Merkezinde insan refahı ve mutluluğu olan, insanı üstün gören paradigmadan beslenen bu paradigmanın doğuşunda; sistemin temellerinin dayandığı sermaye merkezli üretim ve bu üretimin artmasına dair yönelim, ekonomik büyüme ve toplumsal refah düşüncesi etkilidir (Adak, 2010). Tüketim üzerine kurulu olan bu dönemde sistemin devamı ve ekonomik büyümenin sağlanabilmesi, daha fazla üretim yapılmasına ve tüketimin artmasına bağlıdır. Daha fazla üretimin gerçekleşmesi ise doğal kaynaklara daha fazla yüklenilerek kaynak tüketiminin artmasına neden olur. Dolayısıyla paradigmadaki genel ilkenin, ekonomik büyüme için doğal kaynakların feda edilebileceği şeklinde olduğu söylenebilir (Tuna, 2018).

Endüstri egemen paradigmaya göre toplumların kalkınmasının önünde engel olabilecek geleneksel norm ve değerler değiştirilmelidir (Roney, 2011). Bu gereklilik insanın geleneksel düşünce kaynaklı birçok yaşam pratiklerini değiştirmesine, birbirleriyle, içinde bulunduğu toplumla ve doğayla olan ilişkisinde geleneksel anlayıştan uzaklaşmasına neden olur. Doğadan uzaklaşan dolayısıyla doğaya yabancı olan insan, doğayı bir meta olarak algılar. Endüstri egemen paradigmaya göre, sonsuz kaynakları bulunan doğa insanlar için sınırsız olanaklar sunar. Bu nedenle insanlar kendi hedeflerini belirler ve bu hedeflere ulaşmak için gerekeni yapar (Catton & Dunlap, 1980). Böylece insan üstünlü-

gü düşüncesi, doğaya hâkim olma tutkusuna dönüşür (Zengin, 2019). Artık insan doğadan ayrı ve doğaüstü bir varlık olmakla birlikte “doğanın efendisidir” (Armstrong ve Botzler, 1993: Akt: Karaca: 2007).

Endüstri egemen paradigma ve turizm arasında kuvvetli bağlantılar bulunur. Bu paradigmaya göre turizm istihdam ve gelir yaratma özelliğiyle ekonomik büyüme konusunda uygun bir sektördür. Turizmin bu özellikleri turizm merkezlerinin çoğalmasını sağlar, ekonomik büyümenin yararları turizm aracılığıyla gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere yayılmaya başlar (Roney, 2011; Telfer, 2002). Dolayısıyla turizm insan refahı için doğaya şekil veren, onu düzenleyen ekonomik bir sektör olarak algılanır (Kahraman & Türkay, 2012). Bu anlayış, dinlence ve eğlence amaçlı yerlerin açılması için hızlı bir yapılaşmaya gidilmesini öncelikli kılar. Örneğin, 1963 yılında yapılmış olan Birleşmiş Milletler Konferansı’nda, devletlerin plan ve politikalarında, ticari anlaşmalarında turizme önem vermeleri gerektiği vurgulanır. Dünya Bankası aracılığıyla, birçok ülkede turizm projeleri teşvik edilir (Roney, 2002) ve söz konusu ülkeler, hali hazırda bulunan doğal kaynaklarını turizm aracılığıyla dünyaya açarlar. Avrupalı turistlerin bu ülkelerin kıyılarına gerçekleştirdikleri seyahatler sonucunda bu bölgelerde ekonomik anlamda önemli olumlu değişimler yaşanır. Sonraki yıllarda çevre üzerinde önemli etkileri nedeniyle tartışmalara konu olacak jet yolculuklarının başlaması da turizmin hızını artırır (Bahar & Kozak, 2012). Bu gelişmelerle birlikte turizm artık ulusal ekonomiler için büyük potansiyele sahip bir sektördür ve turist ağırlayan ülkelerde “beyaz endüstri” (Mundt, 1990) olarak değerlendirilir. Ancak bölge insanının kısa sürede çok para kazanma tutkusuyla hareket etmeye başlaması, planlı oluşumdan uzak olunması ve çevresel etkiler konusunda henüz bir farkındalığın bulunmaması dünyanın birçok yerinde birbirine benzeyen kıyı yerleşim zincirlerinin ortaya çıkmasına neden olur (Ünal, 1990). Bunun kaçınılmaz sonucu; yeşil alanlar azalır, su kaynakları kirlenmeyle karşı karşıya kalır, doğal manzara kaybolmaya başlar. Turistik işletmelerin açılması amacıyla ağaçlık alanların azalması, birçok ülkede havaalanı yapımı için tarım alanlarının kullanılması, havalimanları, yollar ve marinalar gibi altyapıların inşa edilebilmesi için sulak alanların yok edilmesi (Roney, 2011) bu duruma verilebilecek örneklerdir. Söz konusu bu gelişmelerle birlikte turizmin çevre üzerindeki etkileri hissedilmeye başlar. Bu açıdan bakıldığında endüstri egemen paradigmanın çevresel sorunların yaygınlaşmasında önemli etkisinin olduğu söylenebilir (Tuna, 2018).

Ekonomik büyüme odaklı olan endüstri egemen paradigmanın turizme yansımaları turizm alanyazını üzerinden değerlendirildiğinde, daha çok turizmin olumlu ekonomik etkileri üzerinde durulduğu (Bond

& Ladman, 1972; Davis, 1968; Olalı, 1963), hem ekonomistler hem de akademisyenler tarafından turizme gelişmekte olan bir çalışma alanı olarak ilgi gösterildiği söylenebilir. Bu dönemde turizm araştırmaları turizmin makro düzeydeki ekonomik etkilerine odaklanır, Alman ve İsviçreli bilim adamları bu çalışmalarda öncü olur (Kozak & Kozak, 2016). Turizm aynı zamanda Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi organizasyonlarda çalışan ekonomistler ve planlamacılar için de bir çalışma alanıdır (Telfer, 2002: Akt.: Çiçek, 2017). Bu bağlamda 1960’lı yıllarda turizmin gelire ve istihdama olan olumlu etkisi üzerinde durulur ve sektör içinde yer alan kuruluşların seyahat edenlerin gittikleri yerlerde yaptıkları harcamalardan doğan konulara odaklanılması gerektiği vurgulanır (Davis, 1968; Ghali, 1976).

Doğal çevrenin toplumlar ve işletmeler için önemli bir kaynak olduğu, bu kaynağın bilinçsiz bir şekilde tüketilmemesi gerektiği ancak doğal kirlenme ve bozulmaların somut etkilerinin açık bir şekilde görüldüğü ve hissedildiği 1960’lı yıllardır. Çeşitli iş kolları ve sektörlerin çevreyle etkileşimlerinin tartışıldığı 1970’li yıllarda kitle turizminin çevre üzerindeki olumsuz etkileri gündeme gelir (Turner & Ash, 1975). Coğrafi mekanların sınırlı kaynaklar olduğu, bu sınırların aşılmasının çevreye zarar vereceği ve doğal güzelliklerin yok olacağı dolayısıyla gelecek kuşakların bu güzelliklerden mahrum kalacağı vurgulanır (Urry, 2009). Paradigma değişimine işaret eden bu süreç çevre korumada “ön bilinçlenme dönemi”ni başlatır (Doğan, 2003). Endüstri egemen paradigmanın bu değişim dönemini bazı araştırmacılar “geç modernizm” ya da “postmodernizm” olarak adlandırır (Tuna, 2018). Urry’e (2018) göre bu paradigma değişiminin altında farklı nedenler bulunmaktadır. Bunlar; fiziksel çevrenin tüketilmesi, ulaşım araçlarının gelişmesiyle ortaya çıkan yoğun insan hareketliliğinin oluşturduğu rahatsızlık ve aşırı kalabalıklaşmadır.

YENİ EKOLOJİK (ÇEVRECİ) PARADİGMA

Endüstri egemen paradigma ile öngörülen toplumsal refahın sağlanamaması ve doğa üzerinde oluşturduğu olumsuz etki bu paradigmanın tartışılmasına neden olur. Endüstri egemen paradigmaya alternatif olarak Catton & Dunlap (1978) insanların toplumsal yaşamı etkileyen doğada var olan diğer türlerle başka bir ifadeyle ekosisteme bağımlı olduğuna dikkati çekerek yeni bir yaklaşım sunarlar. İnsanların fiziksel çevreye olan etkilerini ve ilişkilerini içeren (Harrison, 2015) yeni ekolojik (çevreci-doğa merkezli) paradigma, insanlar ile doğadaki diğer canlıların eşit değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamakla birlikte doğadaki kuralların yok sayılmayacağını öne sürer (Catton & Dunlap, 1980; Tuna, 2018). Doğa merkezli yaklaşımın gündeme gelmesinin nedeni, insanı üstün gören paradigmadan beslenen endüstri egemen paradigmanın

çevre sorunlarına kaynak oluşturması dolayısıyla “sürdürülemez” olmasıdır. İnsan merkezli yaklaşımı eleştiren ve sosyo-ekonomik yapılarda değişiklikler öneren (Kaya & Bıçkı, 2006: 232) bu paradigmanın amacı, endüstri egemen paradigma ve onun neden olduğu çevre sorunları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır (Uysal & Akyiğit, 2012; Tuna, 2018). Yeni ekolojik (çevreci) paradigma yaklaşımında insanların doğada birçok karşılıklı bağımlılık içerisinde bulunan canlılardan biri olduğu kabul edilir. İnsan ilişkileri toplumsal ve kültürel güçlerden etkilendiği gibi biyolojik ve fiziksel çevre de toplumsal yaşamı etkilemektedir. Dolayısıyla insan ekolojik kısıtlamalardan muaf değildir (Catton & Dunlap, 1980; Tuna, 2007a; Tuna, 2018).

Çevre konusunda uluslararası alanda kapsamlı ilk düzenlemelerin 1970’li yılların başında gerçekleştiği söylenebilir. Çevre mevzuatını oluşturmaya başlayan ve sloganı “çevre sınır tanımaz” olan Avrupa Birliği, bu konuda çok sayıda yönerge oluşturur. Roma Kulübü tarafından 1972 yılında Massachusetts Teknoloji Enstitüsü’ne yaptırılan “Büyümenin Sınırları (*Limits to Growth*)” başlıklı çalışmanın yayımlanması paradigma değişim dönemini başlatan bir etkidir. Raporda kısa vadeli çıkarlara göre hareket edilmesi sonucunda küresel ekonominin 21. yüzyıl başlarında geri dönülemez bir yıkımla karşı karşıya kalacağı öne sürülür (Dicleli A., 2014). Ortada var olan çevre sorunlarına çözüm aramak için uluslararası arayışlar gündeme gelir. Bu bağlamda 5-16 Haziran 1972 yılında İnsani Çevre Konferansı’nda (*Stockholm Konferansı*), çevre ile ekonomik gelişme arasındaki bağa dikkat çekilerek, çevre sorunlarının tüm dünyayı ilgilendirdiğine, doğal kaynakların kullanımında, gelecek kuşakların ihtiyaçlarının da gözetilmesi gerektiğine ve çevrenin sınırsız bir kaynak olmadığına vurgu yapılır (Kahraman & Türkay, 2012). Bu ilkeler sürdürülebilirlik düşüncesinin temel dayanaklarını ortaya koyar. Ernst F. Schumacher, 1973 yılında “Küçük Güzeldir” adlı eserinde, insanı üstün gören paradigmanın yeryüzüne ve insanlığa verdiği zararlar üzerinde durur ve doğal kaynakların mevcut sermayenin büyük bir kısmını oluşturmaya rağmen maliyet hesaplarına katılmamasına değinir (Dicleli A., 2014). 1983 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu kurulur. Komisyon başkanı Gro Harlem Brundtland başkanlığındaki bu komisyon, 1987 yılında sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin ayrıntılı olarak işlendiği “Brundtland Raporu” nu Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunar. “Ortak Geleceğimiz Raporu” olarak da bilinen bu raporda kalkınmanın çevre açısından sürdürülebilir olmasının gerekliliğine dikkat çekilir (Kahraman & Türkay, 2012; Dicleli A., 2014). Rio’da 1992 yılında düzenlenen dünya zirvesinde tehlikede olan türler, küresel ısınmanın meydana getirdiği tehlike ve ekonominin sürdürülebilir bir çevrede gerçekleştirilmesine dair kararlar alınır.

Bakış açısının küreselleşmeye başladığı bu dönemde yeni ekolojik paradigmanın turizme yansımalarından birinin turizm ve çevre ilişkisi konusunda düzenlenen ilk uluslararası toplantılardan olan *Manila Turizm Zirvesi* olduğu söylenebilir. Dünya Turizm Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından birlikte organize edilen bu toplantıda, doğal ve kültürel çevrenin turizm için önemli olduğu çevrenin göz ardı edilmesi durumunda turizmin zarar göreceği dolayısıyla çevreci olan yaklaşımların desteklenmesi gerektiği belirtilir. Toplantının da etkisiyle dünya genelinde ekonomik büyüme faaliyetlerinin çevreye olan etkileri araştırılmaya başlanır ve bu araştırmaların bazıları ekonomik kalkınmada katalizör görevi olan turizm üzerine gerçekleştirilir (Kahraman & Türkay, 2012). Ozon tabakasının delinmesi, küresel ısınma gibi uluslararası düzeyde önemli çevre problemlerinin yaşanmasıyla birlikte, 1980’li yıllarda, turizm ve çevre konuları üzerine akademik çalışmalar alanyazında yer bulmaya başlar (Cohen, 1978; Gössling & Hall, 2006; Pigram, 1980).

Yeni ekolojik paradigmanın turizme yansımalarından bir diğeri sürdürülebilirliktir. Çevre konusunda gerçekleştirilen gerek ulusal gerekse uluslararası toplantılar ve çalışmalar (Çevre ve Kalkınma Konferansı, Kyoto Protokolü, Gündem 21, vb.) çevreye karşı tutumların değişmesinde etkili olur. Bu değişim çevresel faktörlere bağımlı turizm sektörüne de yansır ve “sürdürülebilir turizm” konusu gündeme gelir. Bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde çeşitli boyutlarda konuyla ilgili anlaşmalar ve toplantılar yapılır. Hem turizmin sürdürülebilirliği hem de değişen talebin isteklerine cevap vermek ve turizm sektöründe pazarı genişletmek ihtiyacı ile ekoturizm, doğa turizmi, yeşil turizm gibi kavramlar turizm alanında yer almaya başlar (Erdoğan, 2008). Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından 2002 yılı “Uluslararası Ekoturizm Yılı” olarak ilan edilir. Çevresel etkilerin yoğun olarak tartışıldığı bu paradigma döneminde (Gössling, 2002; Hunter & Green, 1995) *Annals of Tourism Research* gibi uluslararası dergiler çevre konularına yer vermeye başlar. 1993 yılında *The Journal of Sustainable Tourism* dergisi yayımlanır (Briassoulis & Straaten, 2000). Alanyazındaki çalışmalar turizm işletmelerinde enerji ve su verimliliği, çevre yönetim sistemleri, atık yönetimi gibi konular üzerinde yoğunlaşır. Çevresel değişimi değerlendirmek, bunlarla baş etmek için çeşitli araçlar (ziyaretçi yönetimi, kabul edilebilir değişim düzeyi, çevresel etki değerlendirmesi) geliştirilir (Gössling & Hall, 2006).

Yeni ekolojik paradigmanın turizme bir başka yansımaları ise çevrenin sınırlı bir kapasitesinin olduğu düşüncesinin kabul görmeye başlamasıdır. Bu bağlamda fiziksel taşıma kapasitesi ve insanlar tarafından algılanan taşıma kapasitesi konuları ön plana çıkar (Huang

ve ark. 2008; Seçilmiş & Kılıç, 2018; Solmaz, 2019; Walter, 1982). O'Reilly (1986), turizm bölgelerinin yönetiminde yer alanların, bölgenin taşıma kapasitelerini göz önünde bulundurarak plan yapmaları gerektiğini savunur ve birbiriyle ilişkili çevresel, sosyal, ekonomik ve algısal taşıma kapasitesi kavramını vurgular. Bununla ilişkili olarak aşırı turizm (*overtourism*) kavramı gündeme gelir (Goodwin, 2019). Turistik büyümeyi sürdürülebilir bir şekilde yönetememenin sonucunda birçok turizm destinasyonunda (Venedik, Mayorka, Barcelona Amsterdam, İzlanda, Bali) turizme ve turiste karşı olumsuz tutumlar oluşmaya başlar (Duyar & Bayram, 2019). Diğer taraftan iklim değişikliğinin turizm sektörü için önemli bir sorun olarak ortaya çıkması (Becken & Patterson, 2006; Dereli, Boyacıoğlu & Terzioğlu, 2019; Gössling, 2002; Nadal, 2014; Pearce & Kirk, 1986; Somuncu, 2018), düşük karbonlu turizm (Cai & Wang, 2010), turistlerin ekolojik ayak izi (Yang & Li, 2005), sorumlu turizm (Mathew & Sreejesh, 2017; Spenceley, 2008), yavaş turizm, yavaş seyahat (Lumsdon & McGrath, 2011; Yurtseven, Kaya & Harman, 2010) gibi farklı turizm anlayışlarını gündeme getirir.

Sürdürülebilirliğin gündeme gelmesiyle başlayan paradigma değişimi turist tercihlerinde de etkili olur ve turistler gittikleri destinasyonlarda, katıldıkları aktivitelerde çevresel zararı azaltmak için çevre yanlısı davranış (elektrik, su kullanımına özen gösterilmesi, geri dönüştürülebilir çevre dostu turizm ürünlerinin satın alınması, seyahatte ulaşım tercihi vb.) sergilemeye (Park ve ark., 2018) ve bu uygulamaları gerçekleştiren işletmeleri desteklemeye başlar. Bu değişim işletmeleri doğal kaynak kullanımında bilinçli davranmaya yönlendirir ve “yeşil otelcilik” (Güler & Tufan, 2013; Lee ve ark., 2010) anlayışı gündeme gelir. İşletmeler sürdürülebilir gelişme ilkelerini uygulamak için uluslararası standartlar olan çevre yönetim sistemleri (ISO 14001, EMAS, LEED) sertifika ve eko etiket (Mavi Bayrak, Yeşil Restorancılık, Yeşil Anahtar, Yeşil Yıldız, vb.) programları içerisinde yer almaya, bu uygulamaları otel yönetimi planlama süreçlerine entegre etmeye başlar (Demir & Çevirgen, 2006). İşletmelerin enerji ve su verimliliği ile ilgili gerekli yatırımları yapmaları (fosil yakıtlar yerine temiz enerji kullanımı, yağmur suyunun arıtılmasını sağlayan sistemler, düşük tazyikli ve dokunmatik musluklar, siyah su arıtma sistemleri, enerji tasarruflu ürün kullanımı vb.), sıfır atık uygulamaları, geri dönüştürülebilir ürün kullanımı, gıda üretimi gibi üretimlerde yerel kullanıma giderek karbon ayak izinin azaltılmasına katkı da bulunmaları yeni ekolojik (doğa) paradigma kapsamında önemli adımlar olarak değerlendirilebilir. Bütün bu gelişmeler ışığında endüstri egemen paradigma sonucunda başlayan “bilinçlenme” süreci 1970’li yıllardan günümüze devam eden yeni ekolojik paradigma döneminde “bilinçli var oluş” süreci (Doğan, 2003: 192) olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Doğal çevreyle ilgili paradigmaların turizme olan yansımalarının incelendiği bu çalışmada dönemsel çevre paradigmalarından yararlanılmıştır. Öncelikle, bu paradigmaların hangi toplumsal ve ekonomik gerekçelerle ortaya koyulduğu açıklanmış, sonrasında paradigmaların turizm bağlamındaki yansımalarına bakılmıştır. İnsanı üstün gören paradigma ve yeni ekolojik paradigma arasında sonuçları itibarıyla birtakım farklılıklar bulunmaktadır (Catton & Dunlap, 1978; Çımrın, 2014; Özerkmen, 2002; Öztürk, 2007; Tuna, 2007a; Tuna, 2018). İnsanı üstün gören paradigma anlayışında insan diğer varlıklardan üstün görülürken, yeni ekolojik paradigma anlayışında insan diğer canlılar gibi doğanın bir parçası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla doğa ve insan arasında bir üstünlük ilişkisi değil, karşılıklı bağımlılık ilişkisi söz konusudur (Çımrın, 2014). İnsanı üstün gören paradigmadaki biyolojik ve fiziksel çevre dikkate alınmamakta, sosyo- kültürel çevreye vurgu yapılmaktadır. Oysa yeni ekolojik paradigma, sosyo- kültürel çevrenin yanı sıra biyolojik ve fiziksel çevrenin önemine odaklanmaktadır. Sınırsızlığa, gelişmelerin (teknolojik ve toplumsal) devamlı ilerlemeye sonuçlanacağına vurgu yapan insanı üstün gören paradigmanın aksine yeni ekolojik paradigma bu gelişmelerin sınırlı olduğuna dikkat çeker (Tuna, 2007a).

Farklı dönemlerde turizm üzerinde etkili olan ve turizmin temel dinamiklerini şekillendiren bu paradigmalarının turizme yansımalarını Doğan (2003) tarafından belirtilen “bilinçsiz dönem”, “bilinçlenme dönemi” ve “bilinçli var oluş dönemi” olmak üzere üç dönem üzerinden değerlendirmek mümkündür. Doğanın birincil olarak insanın kullanımı için var olduğu varsayımına dayalı insanı üstün gören paradigmanın şekillendiği ilk dönem “bilinçsiz dönem” olarak adlandırılabilir (Doğan, 2003). Turizmin yeni bir sektör olduğu bu dönem, insanın çevresindeki değişimin kendisine nasıl yansıtacağına bilincinde olmadığı bir dönemdir. Çevreye karşı bir farkındalık olmadığı gibi insanın çevre üzerindeki etkileri de yoğun değildir. Bu paradigmanın turizm üzerindeki temel yansıması kitle turizminin hazırlayıcılarının ortaya çıkması şeklinde kendini göstermiştir. İnsanı üstün gören görüşe dayanan endüstri egemen paradigmanın yansıması ise kitle turist hareketliliğiyle turizmin küresel gücünün hissedilmesi şeklinde kendini gösterir. Bu paradigmadaki doğa, sektör gereksinimlerini karşılayan ekonomik bir mekândır. Turizm faaliyetlerinin büyümesinde etkili olan bu anlayış turizme açılan bölgelerin ekonomik anlamda gelişmesini sağlar. Ancak kitle turizmindeki aşırılıklar, doğal kaynakların sınırsız kullanılmasına dolayısıyla çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olur. Böylece turizm ve doğa arasındaki ilişkiye bakış

açları değişir, turizmin çevre üzerindeki sonuçları tartışılmaya başlanır. Bu dönem doğal çevreye karşı “ön bilinçlenme” sürecini başlatır. Yeni ekolojik (çevreci) paradigmanın turizme yansımaları doğal çevreyi korumayı öngören turizm anlayışlarının gelişmesi şeklindedir. Ön bilinçlenmeden bilinçli var oluş dönemine geçiş olarak adlandırılabilir bu süreçte, eko turizm ve doğa temelli turizm anlayışları doğa ile bozulan ilişkilerin yeniden kurulmaya çalışılmasının kısaca doğaya dönüş eğilimlerinin somut göstergeleri olarak değerlendirilebilir (Tuna, 2007b). Genel olarak değerlendirildiğinde, insanı üstün gören endüstri egemen paradigma kitle turizminin gelişmesine ve büyümesine hizmet ederken; yeni ekolojik paradigma doğa temelli turizmin gelişmesine ve sürdürülebilir turizm felsefesinin gündeme gelmesine kaynaklık eder.

Gelişmesi büyük ölçüde doğal çevreye bağlı olan turizmin çevresel etkilerine yönelik önemli kaygılar günümüzde de devam etmektedir. Bu durum insan merkezli paradigmanın hala etkili olduğunu düşündürmekte, doğa ve insan ilişkisi konusunda yeniden düşünmeye, bu karşılıklı ilişkinin temel ilkelerini tekrar sorgulamaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Çevre sorunlarının devam ettiği, insanlığın bugünkü ve gelecekteki yaşam temellerini tehdit ettiği bu süreçte, Kaplan'ın (1999) belirttiği gibi bu sorunlar “küresel” olma ağırlığını korumaya devam edecektir. İçinde bulunulan dönemde çalışma şekliyle yaşam alışkanlıklarına dair birçok şeyi değiştiren ve dünyayı etkisi altına alan *pandemi* (COVID 19), insanın çevreden bağımsız ve üstün olmadığını, insan ve çevre arasındaki ilişkinin bağımlı bir yapıda olduğunu tüm dünyaya göstermiştir. İnsan sağlığını tehdit eden bu salgının, ekonomi, eğitim, politika, tarım gibi birçok alanı olumsuz etkilediği ortada olmakla birlikte belki de tek olumlu yönü bazı araştırmacıların belirttiği gibi doğal çevreye olan iyileştirici yönüdür (Chakraborty & Maitty, 2020; Nar, 2020). Salgın süreciyle birlikte dünyanın birçok yerinde karantina döneminin başlaması doğanın kendisini yenileyebilme yeteneğine sahip olduğunu göstermiştir (Avcı, 2020). Örneğin, sera gazı emisyonları, siyah karbon ve su kirliliği önemli ölçüde azalmıştır (Shakil ve ark., 2020). Bu durum insan ve doğa arasındaki ilişkinin dengeli olması gerekliliğini akıllara getirmekte, doğayı korumanın insanlar ve sektörler için zorunluluk haline geldiği bir döneme girildiğine işaret etmektedir.

Turizmin uygulanabilirliği çevrenin korunmasıyla çelişmekten ziyade, aslında bunu gerektirir, aksi takdirde turizm ortamının doğal cazibesi aşındıkça turist memnuniyeti azalır (Pigram, 1980) turizm sürdürülebilir olmaktan uzaklaşır. Ayrıca bu destinasyonlarda yaşayan toplumların turizmden elde edilecek gelire ihtiyaçları olduğu dikkate alındığında Somuncu'nun (2004) belirttiği gibi birbiriyle çatışma halinde olan bu

iki olgunun uzlaştırılmasına, ortak eylem içine girilmesine ihtiyaç olduğu ortadadır. Bu nedenle turizm sistemini ve süreçlerini doğru okumak önemlidir. Pandemi nedeniyle durgunluk yaşayan sektörün gelecekte tekrar canlanacağı ve turist hareketliliğinin başlayacağı dikkate alındığında, turizm sistemi içerisinde doğal kaynakların kullanılması inkâr edilemez. Diğer taraftan pandeminin turizmin değeri ve doğaya olan bağımlılığı konusundaki farkındalığı arttırdığı, seyahat planlarını, tatil anlayışını ve söylemlerini yeniden şekillendirdiği görülmektedir (Avcıkurt, 2020). Farkındalığın artması ile birlikte sorumluluk bilincinin artacağı, diğer insanlarla ilişkilerin değişeceği, sürdürülebilir turizm felsefesinin baskın olacağı, ilginin doğa dostu uygulamalara doğru olacağı düşünülmektedir (Aydın & Doğan, 2020; Cohen, 2020; Kuvılcım, 2020). Buradan hareketle turizm sektöründe yeni ekolojik paradigmanın daha baskın olacağı ayrıca turizm sisteminin bütününe kapsayan “doğaya bağlı” bir küresel değerlendirme geliştirme (Spalding, Burke & Fyall, 2020) ve “bilinçli var oluş” sürecinden “yüksek bilinçlenme” sürecine geçişin bir zorunluluk olduğu söylenebilir.

Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Bu çalışmada çevre paradigmalarının turizm sektörüne yansımaları kavramsal düzeyde ele alınmış öneriler ikincil kaynaklara dayanılarak verilmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda uygulamaya yönelik olarak turistlerin, yerel halkın, turizmde yer alan işletme yöneticilerinin ve çalışanların yanı sıra yerel yönetimlerin çevreye ilişkin görüşleri çevre paradigmaları üzerinden (insan ve çevre merkezilik) incelenerek sektörde hangi paradigmanın baskın olduğu ortaya konulabilir. Diğer taraftan çevre yanlısı tutumlara sahip turizm paydaşlarının çevreci davranışlar sergileyip sergilemedikleri değerlendirilebilir. Ayrıca turistlerin çevre dünya görüşlerinin ve çevreci tüketim eğilimlerinin pandemi ile ilişkilendirilerek araştırılması önerilebilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çevre paradigmalarının turizme olan yansımalarının değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan bu çalışma kavramsal bir çalışmadır. Dolayısıyla çalışmanın önemli kısıtlılığı ikincil kaynak kullanımudur.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2010). Geçmişten Bugüne Çevreye Sosyolojik Yaklaşım, *Ege Akademik Yaklaşım*, 10 (1), 371-382.
- Aydın, B. & Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi, *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6 (1), 93-115.
- Avcı, E. (2020). Çıkılmaz Sokak: Turizm ve Çevre İlişkisi, Erişim adresi: <https://www.turizmgunlugu.com/2020/05/01/turizm-ve-cevre-iliskisi/>, (Erişim tarihi: 10.01.2021).
- Avcıkurt, (2020). Covid-19 ve Turizmde Yeni 3S Anlayışı, Erişim adresi: <https://www.turizmajansi.com/haber/covid-19-veturizmde-yeni-3s-anlayisi-h37566> (Erişim tarihi: 22.03.2021)
- Bahar, O. & Kozak, M. (2012). *Turizm ve Rekabet*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Bayer, Z. (1990). Turizm ve Çevre Dengesi. İçinde; *Turizm ve Çevre Konferansı* (ss. 135-162). İstanbul: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.
- Bond, M. E. & Landman, J. R. (1972). International Tourism and Economic Development: A Special Case for Latin America, Mississippi Valley, *Journal of Business and Economics* 8 (Fall), 43-55.
- Briassoulis, H. & van der Straaten, J. (2000). Tourism and the Environment: An Overview, Briassoulis, H. & van der J. Straaten (Eds) içinde: *Tourism and the Environment* (ss.1-20) Dordrecht: Springer.
- Carles, J. & Costa, C. (2019). *The Crumbling of Francoist Spain's Isolationism Thanks to Foreign Currency Brought by European Tourists in the Early Years of the Golden Age*. MPRA Paper No. 95578, Erişim adresi: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/95578> (Erişim tarihi: 10.01.2021).
- Catton, W. R. & Dunlap, R. E. (1978). Environmental Sociology: A New Paradigm, *The American Sociologist*, 13:41-49.
- Catton, W. R. & Dunlap, R. E. (1980). New Ecological Paradigm for Post-Exuberant Sociology, *American Behavioral Scientist*, 24:15-47.
- Cai, M. & Wang, Y. M. (2010). Low-Carbon Tourism: A New Mode of Tourism Development. *Tourism Tribune*, 1, 13e17 (in Chinese with English abstract).
- Chakraborty, I. & Maity, P. (2020). COVID-19 Outbreak: Migration, Effects on Society, Global, Environment and Prevention, *Science of Total Environment*, 728, 138882
- Cohen, M. J. (2020). Does the COVID-19 Outbreak Mark the Onset of a Sustainable Consumption Transition? *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 16 (1), 1-3, DOI: 10.1080/15487733.2020.1740472
- Cohen, E. (1978). Impact of Tourism on the Physical Environment. *Annals of Tourism Research* 5(2), 215-37.
- Çakar, U. (2013). *Ekolojik Örgüt Üzerine Epistemolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çalışkan, C. (2017). Sürdürülebilir Turizmin Çevre İkilemi: Toplum ve Tüketim. *İtobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6 (2), 1123-1236.
- Çımırın, F. K. (2014). Sosyoloji ve Çevre, *International Periodical for The Languages and History of Turkish or Turkic*, 9 (2), 1007-1020.
- Çiçek, D. (2017). Bir Kalkınma Modeli Olarak Sakin Şehirlerde Yerel Halkın Turizm Desteği: Ege-Marmara Bölgesi Örneği. (Doktora Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Davis, H. (1968). Potentials for Tourism in Developing Countries, *Finance and Development*, 5 (4), 34-9.
- Demir, C. & Çevirgen, A. (2006). *Ekoturizm Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Demirtaş, N. (2011). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 1.
- Dereli, M., Boyacıoğlu, E. Z. & Terzioğlu, M. K. (2019). İklim Değişikliği ve Turizm Sektörü Arasındaki İlişkinin Dinamik Panel Veri Analizi ile İncelenmesi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3 (4), 1228-1243
- Dicleli, A. (2014). Sürdürülebilirlik İçin Her Alanda İnovasyon. İçinde; M. Dinçer (Editör) *Yeni Paradigma* (ss.37-57). İstanbul: Optimist Yayın Dağıtım
- Dicleli, Z. (2014). Paradigma Değişiminin Tarihsel Çerçevesi. İçinde; M. Dinçer (Editör) *Yeni Paradigma* (ss.9-19). İstanbul: Optimist Yayın Dağıtım
- Doğan, M. (2003). Çevre Etiği ve Biyolojik Çeşitlilik. İçinde; *Birinci Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi Kitabı* (ss. 190-194). Ankara: ODTÜ Felsefe Bölümü.
- Duyar, M. & Bayram, M. (2019). Overtourism and Tourismphobia: Evolution of Host and Tourism Relationship, *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 40, 347-362
- Eralp, Z. (1983). *Genel Turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Erdoğan, N. (2008). Ekoturizm ve Doğa Temelli Turizmin Geldikleri Noktadaki Kavramsal Çerçeve. Erişim adresi: <https://www.ekoturizmgrubu.org/makale/nazmiye.htm> (Erişim tarihi: 15.01.2021).
- Eryılmaz, Ç. (2017). Sosyal Bilim Paradigmaları Çerçevesinde Çevre Sosyolojisi'nin Kuramları ve Kavramları, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (1), 159-174.
- Ghali, M. (1976). Tourism and Economic Growth: An Empirical Study, *Economic Development and Cultural Change* 24 (3), 527-538

- Goodwin, H. (2019) Overtourism: Causes, Symptoms and Treatment, *Tourismus Wissen – quarterly*, April, 110114. Erişim adresi: <https://responsibletourismpartnership.org/wp-content/uploads/2019/06/TWG16-Goodwin.pdf> (Erişim tarihi: 15.01.2021).
- Gössling, S. (2002). Global Environmental Consequences of Tourism, *Global Environmental Change*, 12: 283–302.
- Gössling, S. & Hall, C. M. (2006). *Tourism and Global Environmental Change*. Londra: Routledge.
- Gül, F. (2013). İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14: 17-21.
- Güler, O. & Tufan, E. (2013). Sürdürülebilir Bir Yatırım Örneği Olarak Yeşil Otelcilik. İçinde: A. Ş. Tekeltürk ve M. Boz (Eds) *Turizmde Güncel Konu ve Eğilimler*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hall, C. M. (2010). Changing Paradigms and Global Change: From Sustainable to Steady-state Tourism, *Tourism Recreation Research*, 35 (2), 131-143.
- Harrison, D. (2015). Development Theory and Tourism in Developing Countries: What Has Theory Ever Done For Use? *IJAPS*, 11 (1), 53–82.
- Hunter, C. & Gren, H. (1995). *Tourism and the Environment. A Sustainable Relationship?* Routledge London and Newyork. USA
- Inozemtsev, V. & Remarchuk, V. (2019). A New Paradigm of Social Consciousness in the Conditions of the Crisis of Modern Technogenic Civilization Advances in Social Science, *Education and Humanities Research*, 329, 2145-2150
- Jafari, J. (1990). Research and Scholarship: The Basis of Tourism Education, *Journal of Tourism Studies*, 1 (1), 33-41.
- Kahraman, N. & Türkay, O. (2012). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kahvecioğlu, Y. (2004). Tüketim Toplumu, Ekolojik Risk ve Türkiye, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kayan, A. (2018). Çevre Sorunlarına Eğitimle Farkındalık Oluşturma, *Journal of Awareness*, 3 (Özel Sayı), 481-496.
- Kaplan, A. (1999). *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No: 19.
- Karaca, C. (2007). Çevre, İnsan ve Etik Çerçevesinde Çevre Sorunlarına ve Çözümlerine Yönelik Yaklaşımlar, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1), 1-19.
- Karamustafa, K. & Örnek, N. (2019). Modernite ve Postmodernite Etrafında Şekillenen Turizm Olgusu ve Gelişimi, *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 11 (2), 259-290.
- Kaya, Y. & Bıçkı, D. (2006). “Sürdürülebilirlik” Argümanı ve “Derin Ekolojik” İtiraz. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 231-249.
- Kılıç, S. (2006). Modern Topluma Ekolojik Bir Yaklaşım, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2, 108-127
- Kıvılcım, B. (2020). COVID-19 (Yeni Koronavirüs) Salgınının Turizm Sektörüne Muhtemel Etkileri, *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 4 (1), 17-27.
- Konak, N. (2010). Çevre Sosyolojisi: Kavramsal ve Teorik Gelişmeler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24.
- Kozak Akoğlan, M. & Bahçe, S. (2009). Özel İlgi Turizmi. Ankara: Detay Yayıncılık
- Kozak, M. & Kozak, N. (2016). Institutionalization of Tourism Research and Education: From the Early 1900s to 2000s, *Journal of Tourism History*, 8 (3), 275-299.
- Kozak Akoğlan, M., Evren, S. & Çakır, O. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24 (1), 7-22.
- Kuhn, T. (1996). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Li, X. & Petrick, J. F. (2008). Tourism Marketing in an Era of Paradigm Shift, *Journal of Travel Research*, 46, 235–244.
- Lee, J. S., Hsu, L. T., Han, H. & Kim, Y. (2010). Understanding How Consumers View Green Hotels: How a Hotel's Green Image can Influence Behavioural Intentions. *Journal of Sustainable Tourism*, 18, 901- 904.
- Lumsdon Les M. & McGrath, P. (2011) Developing a Conceptual Framework for Slow Travel: A Grounded Theory Approach, *Journal of Sustainable Tourism*, 19 (3), 265-279.
- Mathew, P. V. & Sreejesh, S. (2017). Impact of Responsible Tourism on Destination Sustainability and Quality of Life of Community in Tourism Destinations. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 31, 83-89
- Montagna, J. A. (1981). *The Industrial Revolution*. Yale-New Haven Teachers Institute, Erişim adresi: <https://teachersinstitute.yale.edu/curriculum/units/1981/2/81.02.06/2>, (Erişim tarihi: 21.03.2021)
- Mundt, J. W. (1990). Çevreye Duyarlı Turistin Ortaya Çıkışı-Alman Piyasasındaki Eğilim ve Gelişmeler. İçinde: *Turizm ve Çevre Konferansı* (ss. 135-162) İstanbul: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.
- Nar, M. Ş. (2020). Covid-19 Salgını ve Dönüşümün Etkisi: Şimdi ve Sonrası, *İMGELEM*, 4 (7), 363-382.

- Nadal, J. R. (2014). How to Evaluate The Effects of Climate Change on Tourism, *Tourism Management*, 42:334-340.
- Olalı, H. (1963). *Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesinde Turizmin Rolü*. İzmir: Endüstri Matbaacılık ve Ticaret.
- O'Reilly, M. A. (1986). Tourism Carrying Capacity-Concept and Issues, *Tourism Management*, 7: 254-8.
- Oxford Reference (2021). Human Exceptionalism Paradigm. Erişim adresi: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095949791> (Erişim tarihi:10.01.2021).
- Öztürk, S. (2007). *Çevre, İnsan ve Tarih*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
- Özerkmen, N. (2002). İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına, *Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi*, Ankara.
- Park, E., Lee., S. & Lee, C. (2018). An Integrated Model of Travelers' Pro-environmental Decision-Making Process: The Role of the New Environmental Paradigm, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23(10), 935-948
- Pearce, D.G. & Kirk, R.M. (1986). Carrying Capacities for Coastal Tourism, *Industry and Environment*, 9 (1), 3-7
- Pigram, J. J. (1980). Environmental Implications of Tourism Development. *Annals of Tourism Research* 7(4), 554-83
- Roney Akış, S. (2002). Fordizmden Post Fordizme Geçiş Sürecinin Turizme Yansımaları: Kitle Turizmi ve Alternatif Turizm, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 9- 14.
- Roney Akış, S. (2011). *Turizm: Bir Sistemin Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Seçilmiş, C. & Kılıç, İ. (2018). Turistik Destinasyonlarda Yerel Halk ve Turist Gözünden Taşıma Kapasitesinin Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15 (3), 506-522.
- Shakil, M. H., Munim, Z. H., Tasnia, M. & Sarowar, S. (2020). COVID-19 and The Environment: A Critical Review and Research Agenda, *Science of the Total Environment*, 745, 141022.
- Spenceley, A. (2008). *Responsible Tourism: Critical Issues for Conservation and Development*. London: Earthscan.
- Solmaz, S. A. (2019). Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye'de Çevre Politikaları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (66), 1175-1186.
- Somuncu, M. (2004). Dağcılık ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2 (1), 1-21
- Somuncu, M. (2018). İklim Değişikliği Türkiye Turizmi için Bir Tehdit mi, Bir Fırsat mı? *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, (ss. 748-771). Ankara.
- Spalding, M., Burke L. & Fyall A. (2020). Covid-19: Implications for Nature and Tourism, *Anatolia*, DOI: 10.1080/13032917.2020.1791524
- Telfer, D. (2002). The Evolution of Tourism and Development Theory. İçinde; R. Sharpley & D. Telfer (Eds) *Tourism and Development: Concepts and Issues* (ss. 35-78). Clevedon: Channel View Publications.
- Tribe, J., Dann, G. & Jamal, T. (2015) Paradigms in Tourism Research: A Trialogue, *Tourism Recreation Research*, 40 (1), 28-47.
- Tuna, M. (2007a). Çevrecilik, Tarihsel, Teorik, Felsefi Temelleri ve Küreselleşmesi. İçinde: A. Mengi (Editör) *Çevre ve Politika Başka Bir Dünya Özlemi* (ss. 187-220). İmge Kitabevi.
- Tuna, M. (2007b). *Turizm, Çevre ve Toplum (Marmaris Örneği)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tuna, M. (2018). Çevreciliğin Teorik Temelleri. İçinde: M. Tuna (Editör) *Çevre Sosyolojisi* (ss. 26-47). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Turner, L. & Ash, J. (1975). *The Golden Hordes: International Tourism and the Pleasure Periphery*. London: Constable and Company.
- Urry, J. (2009). *Turist Bakışı*. (Çeviren: E. Tataroğlu & İ. Yıldız) Ankara: BilgeSu.
- Urry, J. (2018). *Mekânları Tüketmek* (Çeviren: R.G. Öğdül) İstanbul: Ayrıntı.
- Uysal, A. F. & Akyiğit, H. (2012). Tüketim Toplamlarında Kentsel Dönüşüm Projelerinin ve Çevre-Toplum Anlayışının Sosyolojik Analizi, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), 545-565.
- Ünal, T. (1990). Turizmin Gelişmesinde Çevrenin Önemi. İçinde: *Turizm ve Çevre Konferansı* (ss. 11-18). İstanbul: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.
- Yang, G. H. & Li, P. (2005). Touristic Ecological Footprint: A New Yardstick to Assess Sustainability of Tourism, *Acta Ecologica Sinica*, 25(6), 1475-1480
- Yeoman, I. (2008). *Tomorrow's Tourist: Scenarios & Trends*. UK: Elsevier.
- Yücel, M. & Babuş, D. (2005). Doğa Korumunun Tarihi ve Türkiye'deki Gelişmeler, *Doğu Akdeniz Ormanlık Araştırma Müdürlüğü Doğa Dergisi*, 11: 151- 175
- Yurtseven, H. R., Kaya, O. & Harman, S. (2010). *Yavaş Hareketi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Walter, J. A. (1982). Social Limits to Tourism, *Leisure Studies*, 1 (3), 295-304.

Zengin, S. (2019). Aydınlanmayla Birlikte Değişen Doğa Algısı ve Güncel Ekolojik Paradigmalar, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Destek Bilgisi: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde herhangi bir birey ya da kurumdan aynı ya da nakdi bir yardım/destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Turizm Akademik Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.

Bilgilendirilmiş Onam Formu: Çalışma ikincil verilerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Extensive Summary

Reflections of Environmental Paradigms on Tourism

Dönüş ÇİÇEK*

Introduction

Since the early ages, humanity is in a relationship with nature and one of these relationship issues is motivation of preservation. The preservation feeling within a conscious way emerged “environmentalism” perspective (Bayer, 1990). While the relationship between human being and environment analyzed from a historical view, environmentalist trends show an alteration from “human oriented” to “nature oriented” paradigm shift could be observed. The anthropocentrism paradigm relies on the view that nature is just for welfare and wealth of human beings. One could say there are two important issues on anthropocentrism paradigm. The first issue could be seen as human is the center of everything. Secondly, only the value of humanity is crucial. “New Ecological Paradigm” (Catton & Dunlap, 1978) emphasizes nature has a right to exist on its own, and protecting nature is crucial not only for the wealth of human being but also for maintaining the life for other species (Eryılmaz, 2017; Tuna, 2018).

While environmental paradigms present information and experience about the natural and social environment, they also shed light on many changes related to environmental issues. These issues involved economic, social and cultural. Nonetheless, environmental paradigms are related to natural environment in general. Tourism is a fragile area that is rapidly affected by these changes. The first and distinct impacts of tourism are natural appearances which are closely related to the natural environment. Thus, environmental changes reflect on the context of tourism. This study aims to investigate the reflections of natural environmental paradigms upon tourism. While several natural beauties and wealth are exhibited within the context of tourism, one can say it would be practical to have known about natural environment advances. Thereby, it could be possible to explain the balance of extremism or conservation/operating necessity. From this point of view, besides environmental paradigms, revising tourism paradigms within this context and compiling the advances within related literature is substantial for interdisciplinary results.

Methodology

The literature review model was utilized to evaluate the reflections of natural environmental paradigms on tourism. Previous works on related literature were reviewed and revised intentionally. Defining periodical paradigms and their reflections on tourism developments are the main concerns for this study. Literature review carried out with common keywords (protecting nature, environmental consciousness, environmental paradigms, tourism history and development of tourism) and their synonyms within Turkish and English databases and search engines. Results deduced from synthesizing previous studies. Within this context, a paradigm shift from “anthropocentrism” to “ecocentrism” is observed and the framework of this study is conceptualized from this point of view. First and foremost, the social and economic realities behind these paradigms are illustrated and therefore the projections of these paradigms on tourism are reviewed. “Anthropocentrism”, “Industry Oriented (Modernization) Paradigm” and “New Ecological Paradigm” are reviewed as pathfinder paradigms and the parallel developments between these paradigms and tourism are reviewed in an exploratory approach.

Findings

The reflections of environmental paradigms on tourism could be observed consecutively at three stages; “unconscious”, “pre-conscious” and “conscious” (Doğan, 2003: 192). Tourism was a newly born industry while the anthropocentric paradigm was taking its form. Nature has just a romantic notion and people only taking advantage of that era. The reflections of this paradigm on tourism are marketing “seaside” as a touristic product and preparing for mass tourism on the coastal towns. This era could be reviewed as “unconscious” in consequence of human beings is not aware of changes in their environment. Nature was utilized only for the location of counterbalancing the industrial requirements and hence mostly concentrated issues were the economical dimensions of tourism. While this paradigm plays a lead role in the development of mass tourism and touristic activities, extremist tendency changes the viewpoint against environmental effects of tourism, hence “pre-conscious” era starts to rise. The new ecological paradigm aims to solve environmental problems in an industrialized society and boosts protecting nature. With this new period, which could be labeled as a transformation from “pre-conscious” to “conscious” era, alternative tourism products (i.e. ecotourism and nature-based tourism) emerges and the fragile relationship between nature becomes renovated. In this regard, whilst industry dominant anthropocentric paradigm contributes to

* Corresponding author at: Anadolu University, Eskişehir Vocational School, E-mail: dcicek@anadolu.edu.tr

the growth of mass tourism; a new ecological paradigm ensures the growth and development of nature-based tourism and perspective of sustainable tourism.

Conclusion

While continuous environmental problems and threatening the sustainability of human life, these problems affect “global” as Kaplan (1999) stated. Severe COVID-19 pandemic is one of the “global” issues nowadays. Global issues like COVID-19 denote the anthropocentric view is still dominant and forces to reexamine the relationship between nature and human beings. Eventually protecting nature is a crucial activity for both individuals and industries. Pandemia changes the value of touristic demand, traveling plans, leisure habits by perceiving the unison of nature and tourism. Within this context, among the tourism industry creating and developing a global “nature-oriented” point of view (Spalding, Burke & Fyall, 2020) and “advanced consciousness” is crucial for not only tourists but also tourism operators.